

ЛІТЕРАТУРА

1. Котирло В. К. Развитие волевого поведения у дошкольников / В. К. Котырло. – К. : Радянська школа, 1971. – 199 с.
2. Ладивір С., Пастушенко Л. Родинні джерела духовності / С. Ладивір, Л. Пастушенко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін –ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С. Д. Максименко]. – К. : Срібна хвиля, 2012. – Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 8. – С. 156–168.
3. Піроженко Т. Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі / Т. Піроженко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін –ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С. Д. Максименко]. – К. : Срібна хвиля, 2012. – Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 8. – С. 212–223.
4. Піроженко Т. О., Ладивір С. О., Карасьова К. В., Соловійова Л. І. Методичні засади вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, К. В. Карасьова, Л. І. Соловійова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін –ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К. : ГНОЗІС, 2011. – Т. XIII. Проблеми загальної та педагогічної психології. Ч. 7. – С. 142–150.
5. Соловійова Л. І. Індивідуальні особливості розвитку вольової поведінки старших дошкільників : дис.. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Соловійова Людмила Іванівна. – К., 2012. – 232 с. – Бібліогр. : С. 178–203.
6. Яницький М. С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М. С. Яницький. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2000. – 204 с.

Л. Соловьёва

ИССЛЕДОВАНИЕ РЕГУЛЯТИВНЫХ МЕХАНИЗМОВ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ

В статье представлены результаты изучения функционирования регулятивных механизмов ценностных ориентаций у детей старшего дошкольного возраста в разных специфически детских видах деятельности: выделены показатели проявления, описан метод изучения и обобщены полученные данные.

Ключевые слова: *ценность, ценностные ориентации, регулятивные механизмы ценностных ориентаций, старший дошкольник.*

L. Soloviova

RESEARCH OF ADJUSTING MECHANISMS OF THE VALUED ORIENTATIONS OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

In the article the results of the study of functioning of adjusting mechanisms, mechanisms of the valued orientations are presented for the children of senior preschool age in different specifically child's types of activity : the indexes of display are distinguished, the method of study is described and the obtained data are generalized.

Keywords: *value, valued orientations, adjusting mechanisms of the valued orientations, senior preschool child.*

УДК 37.015.31

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

**Н. Стельмах, Т. Іванова, Миколаївський
національний університет
імені В. О. Сухомлинського**

У статті проаналізовано особливості морального виховання особистості дошкільника; подано основні концептуальні позиції щодо єдності процесів морального

виховання і формування особистості на етапі дошкільного дитинства; розкрито теоретичні основи процесу морального виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: мораль, моральність, моральне виховання, особистість, дошкільний вік.

Постановка проблеми. В умовах становлення та розвитку незалежної України роль духовних та моральних основ, що визначають поведінку людини, сприяють утвердженню її активної життєвої позиції дедалі зростає.

Національна програма виховання і навчання підростаючого покоління в Україні передбачає підготовку високоморальних громадян, які піклуються про розквіт своєї Батьківщини та володіють загальнолюдською системою цінностей.

Нині перед національною системою виховання в нашій державі постають якісно нові завдання, що вимагають практичного перетворення системи освіти. З огляду на це сучасні вчені наголошують на необхідності формування в особистості моральних якостей.

Етап реформування дошкільної освіти в Україні характеризується змінами в осмисленні процесу формування особистості дитини. Згідно із Законом України “Про дошкільну освіту” одним із стратегічних завдань сьогодення є формування особистості дитини. Це пов’язано з тим, що акцентуація лише на інтенсивній інтелектуалізації призводить до внутрішнього особистісного дисбалансу. Відповідно виникає потреба забезпечення морального зростання, яке відбувається у ході особистісного становлення у період дошкільного дитинства.

Процес соціальної взаємодії обумовлює необхідність засвоєння дитиною моральних норм, а відтак дослідження проблеми особливостей морального виховання дітей дошкільного віку тісно співвідноситься із процесом формування моральних норм поведінки особистості дошкільника.

Аналіз наукових досліджень. Моральне виховання завжди знаходилося у центрі уваги суспільства. У творчій спадщині філософів та педагогів–просвітителів минулого (М. Аркаса, М. Костомарова, Г. Сковороди, І. Франка) ми знаходимо багато цінних ідей морального

виховання особистості.

У наш час моральному вихованню дошкільників присвячені роботи А. Богуш, С. Богданової, Л. Божович, І. Бужиної, Л. Висотіної, Т. Гризоголядової, М. Губрієнко, Т. Гуменнікової, В. Кузя, В. Петрової, Л. Пивовар, З. Файчак, А. Фон та ін..

Психологічний аспект морального виховання досліджували: І. Бех, Л. Виготський, Д. Ельконін, А. Запорожець, Г. Костюк, О. Кононко, Л. Леонтєв, А. Мінгбосєв, В. М'ясищєв, Р. Павелків, Н. Скрипченко, С. Рубінштейн та ін.. У сучасних дослідженнях з дитячої психології визначені особливості розвитку дошкільника, зокрема прагнення діяти від імені власного “Я”, поява регуляторів поведінки, якими виступають моральні еталони, узгоджувати власні вчинки з діяльністю однолітків. Тобто, в такий спосіб відбувається накопичення власного морального досвіду, що базується передусім на встановленні міжособистісних взаємин.

Так, дослідження О. Кононко базуються на дотриманні принципу дитиноцентризму. Нею встановлено, що “особистісне становлення дошкільника є цілісним за змістом і характером, перспективно спрямованим процесом змінюваності в ході його розвитку соціальної та індивідуальної зрілості, життєвої компетентності, позиції у світі” [10, с.19]. На думку О. Леонтєва, індивід у спільній діяльності з іншими індивідами змінює навколишню дійсність і через неї змінює себе, стаючи особистістю, яка володіє суспільними нормами моралі.

Актуальність: сьогодні проблема морального виховання набуває все більшої актуальності. В умовах дегуманізації суспільних відносин, підкорення їх потребам ринку, втрати виховних ідеалів, відчуження людей один від одного важливим є пошук ефективних форм, методів та засобів морального виховання дітей дошкільного віку. Дошкільний вік – це етап закладання основ особистісного розвитку та накопичення початкового морального досвіду, необхідного для входження в соціальне середовище. Отже, середовище можна розглядати як джерело впливу на особистість, що

безпосередньо визначає поведінку. Відповідно підґрунтям та рушійною силою розвитку особистості виступають групова діяльність і спілкування у ній, як чинники морального виховання, завдяки чому відбувається рух особистості в світі людей, прилучення її до моральних норм, цінностей, ролей, високої культури.

Мета статті. Визначити особливості морального виховання особистості дошкільника.

Виклад основного матеріалу статті. Результати теоретичного аналізу проблеми. Для того щоб окреслити головний зміст процесу морального виховання, потрібно звернутись до вітчизняної традиції тлумачення цього терміна. Поняття “мораль” і “моральність” (від лат. *moris* – морі, вдача, звичаї) як сукупність норм поведінки, спілкування та взаємин, що прийняті в соціумі, мають фундаментальне значення для теорії морального виховання. Мораль є однією з форм суспільної свідомості, системою уявлень, поглядів, ціннісних орієнтацій, норм, що регулюють діяльність людей. О. Павловська стверджує, що мораль є сукупністю цінностей, що орієнтують людей у практичних відносинах. Це ідеали, норми, принципи, погляди на добро й зло, на сенс життя, на гідність, на честь, на всю систему відносин особистісного і суспільного [14]. На думку І. Беха, моральність є формою суспільної свідомості відносно двох сфер – світу людей і світу речей – може виступати і як суб’єкт–суб’єктне, і як суб’єкт–об’єктне ставлення. Будучи ядром особистості, моральність визначає характер життєвої позиції людини й результати її діяльності [4].

Термін “моральне виховання” у психологічній та педагогічній науках є широковживаним, але не має “чіткої визначеності”, на що свого часу вказував І. Бех. Так, учений пояснював, що виховну технологію ототожнюють з виховними методами, а введення цього поняття вважають даниною моді.

Аналізуючи методологічні основи проблеми морального виховання особистості, ми звертали увагу на сукупність вихідних філософських,

педагогічних, психологічних, етичних та естетичних ідей, що знайшли вияв у основних тенденціях щодо трактування сутності морального виховання: антропоцентричної, теоцентричної, соціоцентричної. На думку О. Вишневського, антропоцентрична тенденція ґрунтується на системі вартостей віри в Людину без віри Бога; теоцентрична тенденція характеризується вірою в існування Вищого Абсолюта, “що втілює ідеал Добра”; особливість соціоцентричної тенденції в моральному вихованні полягає в тому, що вона спирається на потреби ідеології та визначається суспільними умовами, нормами й принципами, що формуються або є прийнятими у суспільстві [8].

Цієї ж думки дотримується В. Білоусова, яка також поділяє різні підходи до систем виховання й визначає три тенденції: антропоцентричну (“базові цінності цього виховання – самореалізація, автономність, користь, щирість, індивідуальність”), соціоцентричну та тенденцію, що спирається на релігійні й виховні традиції [5].

О. Вишневський, підкреслюючи значущість морального виховання для демократизації українського суспільства, вказував, що шлях до успіху в сучасному українському вихованні йде тільки через моральне відродження, і практичне завдання вихователя полягає в удосконаленні того середовища, в якому живе вихованець (стосунків у сім’ї, школі, інституті; змісту освіти; методів навчання тощо), а також у “демонструванні” власного ставлення до світу (до фактів, подій, людей, літературних образів, історичних постатей тощо). Учений вказував, що потрібно намагатися вчасно надати вихованцеві моральну допомогу своєю порадою та прикладом [8].

Характеризуючи національну систему виховання в умовах державотворчого процесу в Україні, моральне виховання особистості має базуватися на поєднанні освіти й національної культури, де вся система виховання розглядалася як гарант демократичності суспільного устрою та державотворення й слугує ефективним засобом, за допомогою якого держава й попередні покоління мали можливість формувати людей за своїми

аналогами. Побудова ж демократичного суспільства має базуватися на національній ідеї, любові до Вітчизни, класичній культурі й спрямовуватися в площині Я –концепції особистості, творчої особистості, громадянина, патріота України [8; 13].

У філософській, психологічній, педагогічній літературі розкривається сутність патріотизму, його конкретний історичний характер, ознаки, дається характеристика форм захисту Батьківщини (В. Афанасьєв, І. Гнатко, Н. Гарпиневиц, Ж. Голотвин, Ф. Константинов, А. Леонтєв, Л. Рудченко та ін.), зазначаються особливості вивчення змісту і методів виховання патріотизму, окреслюються виховні можливості дитячих організацій та їх вплив на формування особистості (Л. Божович, Е. Богданов, А. Дергач, Т. Коннікова, А. Кирьякова, В. Лебединський, К. Радіна, Б. Ширвіндт, А. Шпона та ін.).

М. Стельмахович, досліджуючи моральні цінності підростаючого покоління в Україні, підкреслював, що система освіти повинна виховувати високоморальну особистість на засадах національних надбань: “Мудрість нашого народу йде від діда–прадіда, вітця–матері, родини, рідної оселі й материнської мови, землі–годувальниці, від ясного неба й світлого сонця, матінки–природи, від доброго серця й щирої душі, глибоких людських почуттів і переживань, кришталевої чесності й людяності, світлої духовності, сердечної любові до дітей, духу Матері–України” [17, с.131].

В. Білоусова розглядала моральне виховання як спеціально організовану міжособистісну взаємодію педагога з вихованцем на основі норм і принципів гуманізму. Під гуманізацією виховання педагог розуміла олюднення відносин, що забезпечить морально–емоційну атмосферу взаємного розуміння, поваги й турботи про іншого, безкорисливого ставлення до кожної особистості: “У цьому випадку, – підкреслювала педагог, – інший сприймається як вища життєва цінність, викликаючи адекватне сприйняття ставлення до себе” [5, с.187].

Отже, термін “моральне виховання” розглядається як: суспільне явище,

що підпорядковується законам суспільного розвитку; процес, специфічні функції якого здійснюються за своїми власними правилами та закономірностями; цілеспрямований вплив старшого покоління на молодше з метою вироблення в нього стійких моральних якостей; стрижень гармонійного розвитку особистості; форма трансформації досвіду й сфера реалізації людської моральної культури; корекція поведінки, виправлення бажань і почуттів, культивування чеснот на рівні мотивів діяльності; вироблення умінь і навичок моральної поведінки, формування гуманних взаємин [14, с.182].

Моральне виховання особистості має на меті формування моральної вихованості, яка передбачає систему моральних знань, умінь, навичок, переконань, поглядів, норм. Загалом учені виокремлюють такі моральні якості особистості: доброта, чесність, справедливість, щирість, гідність, милосердя, любов, прощення, великодушність, мудрість, самовідповідальність, вірність, толерантність, гостинність, відкритість, мужність, героїзм, злагода, рішучість, доброзичливість, правдомовність, оптимізм, поміркованість, лагідність, урівноваженість, терплячість, старанність, ініціативність, працьовитість, самостійність, шляхетність, ошадливість та ін. [15].

Але завдання морального виховання не можна обмежувати лише переліком моральних якостей. Ізольовані, абстрактно взяті, вони не здатні слугувати безпосередньою метою морального виховання особистості, тому що ці якості набувають значущості тільки в контексті практичної діяльності.

Моральне виховання, як і будь-який напрям виховної роботи з дітьми дошкільного віку, передбачає використання системи прийомів, способів, операцій пізнання особливостей їхнього світовідчуття, мислення, поведінки і цілеспрямованого впливу на них. Щодо цього дошкільна психологія та педагогіка мають у своєму арсеналі універсальні та специфічні методи. Використовують їх залежно від конкретної педагогічної ситуації: віку, рівня розвитку дітей, особливостей соціуму, його стратифікаційних груп, у яких

росте й виховується дитина, тощо. До найпоширеніших методів морального виховання належать методи формування моральної поведінки, методи формування моральної свідомості та методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки [15].

Група методів формування моральної поведінки спрямована на вироблення досвіду поведінки згідно з моральними нормами і правилами. Серед них виокремлюють такі:

а) практичне залучення дитини до виконання конкретних правил поведінки. Починаючи з раннього віку, дітей привчають дотримуватися режиму сну, харчування, активної діяльності, правил спілкування і колективного співжиття. Під час застосування цього методу акцентують увагу на організації життя дитини відповідно до суспільних вимог. Вихователь при цьому повинен використовувати різноманітні засоби, щоб дитина в реальному житті пересвідчилася у правильності та доцільності своєї поведінки, зрозуміла, що порушення правил спричиняє небажані наслідки для неї і близьких їй людей;

б) показ і пояснення. Ними активно послуговуються у вихованні культури поведінки, навичок колективних взаємин тощо. Дітей систематично і в різних життєвих ситуаціях привчають до певних способів поведінки: вітатися, ввічливо просити про послугу, дякувати, бережно ставитися до іграшок, навчального матеріалу, тобто всього того, що оточує дошкільника;

в) приклад поведінки дорослих. Організуючи різноманітну діяльність дітей, вихователь установлює чіткі правила, пояснює їх дітям, переконує, що дотримання певних правил є важливою умовою їхнього успіху. Старші дошкільники можуть самостійно встановлювати правила спільної діяльності й контролювати їх виконання, мотивуючи це доцільністю для всього колективу;

г) оволодіння моральними нормами у спільній діяльності. Особливість цього методу полягає в тому, що діти оволодівають певними моральними нормами начебто спонтанно, не з ініціювань дорослих, а у спільній

діяльності з ними. Дитина пересвідчується, що її соціальний успіх залежить від успіхів у спільній діяльності;

г) вправлення у моральній поведінці. Суть методу полягає у створенні вихователем спеціальних умов для вправлення дітей у дотриманні моральних норм. Для цього слід потурбуватися про те, щоб створені ситуації наближалися до життєвих, звичних для дитини;

д) створення ситуацій морального вибору. Цей метод передбачає використання особливих вправ, спрямованих на формування моральних мотивів поведінки у дітей старшого дошкільного віку. Такі вправи можуть бути запрограмовані вихователем або обрані дітьми самостійно. Наприклад, вихователь може запропонувати дітям подивитися новий фільм або допомогти двірнику прокладати доріжки в снігу [8].

Використання методів формування моральної свідомості має на меті засвоєння моральних уявлень і моральних понять, для чого необхідні:

а) роз'яснення конкретних моральних норм і правил. Дорослий повинен доступно за формою і змістом розкрити сутність конкретних норм і правил, продемонструвати, до чого призводить їх ігнорування. Важливо проілюструвати це сюжетами з фільмів, казок тощо;

б) навіювання моральних норм і правил. Цей метод ґрунтується на схильності дитини до наслідування і високій емоційності. Особливої уваги потребують несміливі, замкнуті діти, використання навіювання щодо яких може підтримати їхнє прагнення до активної поведінки. Методи роз'яснення і навіювання реалізуються у формі етичних бесід, у процесі яких відбувається формування основ моральної свідомості. Водночас діти мають змогу усвідомити, осмислити власний моральний досвід.

Готуючись до етичної бесіди, дорослий повинен враховувати, що досвід дошкільника містить окремі враження, результати спостережень, ставлення до вчинків літературних героїв та однолітків. Важливо актуалізувати для дитини цей досвід, це допоможе їй зрозуміти, що її дії стосовно іншої людини не байдужі дорослим та ровесникам [7].

Використання методів стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки передбачає спрямування дитини на дотримання моральних норм та застереження від їх порушень. З цією метою використовують:

а) приклад інших. Ефективність його ґрунтується на здатності дошкільника до наслідування людей, які оточують його, героїв літературних творів, кінофільмів, спектаклів. Безперечно, це мають бути популярні серед дітей особистості;

б) оцінка поведінки, вчинків дитини. Оцінка від значущих для дитини людей має орієнтуючу (уточнює уявлення дітей про моральні вимоги) і стимулюючу (заохочує до моральної поведінки) функції. Важливо, щоб вона була об'єктивною, своєчасною, а її вимогливість та принциповість поєднувалися з добрим ставленням до дитини, зацікавленістю у її успіхах;

в) колективна оцінка поведінки, вчинків дитини. Її використання забезпечує єдність уявлень і поведінки дошкільника. Будь-які дії дитини мають у своїй основі певну мету, моральну спрямованість, а їх наслідки породжують почуття задоволення, впевненості у собі або сорому, невдоволення. При цьому слід враховувати, що дошкільникам притаманна висока емоційність, тому в оцінці їхніх вчинків необхідно виходити з того, які почуття намагається викликати вихователь. Схвалені дорослими та однолітками моральні вчинки зумовлюють позитивні переживання дитини. Ще сильніше переживає дитина свої неправильні дії, невдачі, які отримали публічну оцінку. Це означає, що інструментом колективної оцінки слід послуговуватися обережно. Крім того, залучаючи дітей до оцінювання вчинків однолітків, вихователь не повинен отожднювати оцінку вчинку з безпосередньою оцінкою особистості дитини (“Ти поганий”, “Ти хороший”);

г) схвалення моральних учинків дитини. Дошкільникам властиве прагнення до особистісного вдосконалення. Схвальна оцінка заохочує моральні вчинки дошкільника, дає приклад для наслідування іншим дітям, формує основи колективної думки. Заслугує на підтримку прагнення дітей не лише самим добре поводитись, а й вимагати відповідної поведінки від

однолітків.

Далеко не всі діти однаково здатні до альтруїстичних учинків. За добру справу потрібно дякувати, не боятися виділяти дитину серед товаришів, а надто тоді, коли вона виявляє стійку гуманістичну спрямованість;

г) заохочення дитини до моральних вчинків. Прагнення дитини до моральної поведінки має бути підтримане, схвалене дорослим, однак щоразу це робити складно. Дитину треба підвести до усвідомлення, що така поведінка важлива, необхідна і корисна для неї та приємна для інших. Заохочення необхідні, якщо дитина вперше виявляє ініціативу в моральних учинках: поступається власними бажаннями, часом, дорогими для неї речами, іграшками на користь інших; поводить морально стосовно того, хто її образив. При цьому дитина має розуміти заохочення не як обов'язкову підтримку її вчинків дорослими, а як увагу до її особистості. Чим старші діти, тим важливіше стимулювати самостійність їхнього морального вибору;

д) осуд недостойних учинків дитини. З огляду на особливості психічного розвитку дитини цей метод використовують рідко, оскільки він може заподіяти їй моральної шкоди, викликати негативне ставлення до особистості дорослого. Дошкільник повинен знати, що певний тип його поведінки засмучує близьких, а переживання має стимулювати виправлення помилки.

Кожна конкретна ситуація передбачає відповідний вибір методів впливу на моральну свідомість і моральну поведінку дошкільника, ефективність яких залежить від комплексного їх використання. За будь-якої форми взаємодії педагог повинен виявляти повагу до особистості дитини, впевненість у перспективах її розвитку, стимулювати процес самовиховання.

Висновки. Суть процесу морального виховання полягає у взаємодії вихователя і дитини з метою прилучення її до моральних цінностей суспільства, формування морального досвіду та мотивів поведінки, виховання морально-вольових якостей особистості. Процес морального виховання – важливий компонент цілісного педагогічного процесу виховання

дошкільника. Принциповою своєрідністю морального виховання є те, що його не можна виділити в окрему спеціальну діяльність (на зразок навчання), воно здійснюється в процесі всього життя дитини, у досвіді будь-якої діяльності й спілкування з дорослими та однолітками.

В організації процесу морального виховання необхідно враховувати характерні для віку дітей потреби та інтереси. Схильність дошкільників до засвоєння моральних норм може лишитись нереалізованою, якщо дорослий не допоможе проникнути у зміст моральних вимог і не вкаже на конкретні способи їх виконання. Важливо виховувати в дошкільника впевненість у правильності моральної поведінки, адже поважати інших може лише людина з розвинутим почуттям власної гідності, а не принижена, підлегла особа.

У старшому дошкільному віці моральні почуття і знання зливаються більш тісно і пов'язуються з почуттям обов'язку. Дитина цього віку здатна усвідомлювати моральну суть своєї поведінки. Виникають внутрішні моральні інстанції, коли дитина прагне до поведінки згідно з моральними нормами не тому, що цього вимагають дорослі (батьки, вихователі), а тому, що це приємно для навколишніх і для себе.

Отже, моральне виховання дітей дошкільного віку – це процес цілеспрямованого формування особистості дитини. Знання основних особливостей морального розвитку дітей допомагає вірно організувати процес морального виховання, спрямувати його на досягнення цієї мети.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у детальному вивченні ролі діяльнісного підходу в моральному зростанні особистості дошкільника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абраменкова В. Батькам про ігри й іграшки / В. Абраменкова. – К. : Берегиня роду, 2007. – 20 с.
2. Белкіна Е. Від подиву до творчості / Е. Белкіна // Мистецтво і освіта. – 1998. – № 2. – С. 12 – 18.
3. Бех И. Д. Психологические основы нравственного развития личности: Автореф. д-ра психол. наук (19.00.07) / И. Д. Бех. – К., 1992. – 43 с.
4. Білоусова В. О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи: Монографія / В. О. Білоусова. – К. : ІЗИН, 1997. – 192 с.

5. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии / Л. С. Выготский. – СПб. : Союз, 1997. – 224 с.
6. Вишневецький О. Концепція демократизації українського виховання / О. Вишневецький // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. – К. : Школяр, 1997. – С. 78–122.
7. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: [наук. метод. посіб.] / наук. ред. О. Л. Кононко. – К. : Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 2003. – 243 с.
8. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис. докт. психол. наук: спец. 19.00.07 “Педагогічна і вікова психологія” / О. Л. Кононко. – К., 2001. – 37 с.
9. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк ; [за ред. Л. М. Проколієнко]. – К. : Рад. Шк., 1989. – 608 с.
10. Малятко Програма виховання дітей дошкільного віку. – К. : Вид –во. “Педагогічна думка”, 1999. – 286 с.
11. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – 456 с.
12. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників: Навчальний посібник / Т. І. Поніманська. – К. : Вища шк, 1993. – 111 с.
13. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.

Н. Стельмах, Т. Іванова

ОСОБЕННОСТИ МОРАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ ДОШКОЛЬНИКА

В статье проанализированы особенности морального воспитания личности дошкольника; поданы основные концептуальные позиции единства процессов морального воспитания и формирования личности на этапе дошкольного детства; раскрыты теоретические основы процесса морального воспитания детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: мораль, моральность, моральное воспитание, личность, дошкольный возраст.

N. Stelmakh, T. Ivanova

FEATURES OF MORAL EDUCATION OF PERSONALITY OF PRESCHOOL CHILD

The features of the moral education of the individual preschooler are analyzed in the paper; the main conceptual positions of unity of processes moral education and formation person in a period childhood are consideration; the theoretical foundations of the process of moral education of preschool children are determined.

Keywords: ethics, morality, moral education, personality, preschool age.

EUROSIEROCTWO-POTRZEBA BADAŃ

ЄВРОСИРІЦТВО – АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

**Dr Urszula Tarnowska-Jakóbiec
Instytut Psychologii
Uniwersytet Szczeciński, Polska**

Статтю присвячено проблемі міграції батьків, діти яких зазнають браку догляду, безпеки, визнання і підтримки близького родинного оточення. Вказується, що ситуація євросиріцтва дитини порушує життєву стабілізацію її розвитку, впливає на формування почуття гідності малюків, які мають утруднений процес ідентифікації.

Ключові слова: трудова міграція, розвиток дитини, ситуація євросиріцтва.